

«БЕЗБАР'ЄРНА УКРАЇНА»: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Наливайко Лариса Романівна,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
проректор
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0002-7696-4223

Марценюк Лариса Володимирівна,

доктор економічних наук,
професор кафедри економіки та менеджменту
Українського державного університету науки і технологій
orcid.org/0000-0003-4121-8826
Researcher ID: N-3917-2019

У статті наголошено, що створення безбар'єрного середовища є важливим напрямом розвитку сучасного цивілізованого світу, адже сталий розвиток суспільства передбачає поєднання гармонійного розвитку в економічній, екологічній та соціальній сферах сучасного суспільства загалом та кожного його члена зокрема, незалежно від жодних ознак його ідентифікації, як-от: колір шкіри чи національність або вади здоров'я чи віросповідання. Окреслено основні міжнародні правові документи, що покликані сприяти розвитку безбар'єрного середовища в усіх країнах світу. В контексті набуття в червні 2022 року Україною кандидата в членство Європейського Союзу основну увагу приділено ключовим у цьому контексті Директивам ЄС. Розкрито основні принципи створення безбар'єрного середовища. Проаналізовано складники українського «Довідника безбар'єрності», який може стати в нагоді кожному, хто прагне жити у сучасному правовому суспільстві. Проаналізовано ситуацію стосовно організації рівного доступу до всіх сфер життя в деяких країнах. Підкреслено, що Україна погіршила свої позиції в міжнародних провідних рейтингах внаслідок війни. Розкрито позитивні зрушення в контексті подолання бар'єрів у нашій країні у 2022 році. Наведено приклади створення безбар'єрного середовища в Україні вже нині (зокрема, втілення у життя напрямів розвитку Національної стратегії створення безбар'єрного простору та за ініціативи першої леді України Олени Зеленської «Без бар'єрів» на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (відкриття автошколи для осіб з обмеженими можливостями); створення Інституту помічників ветеранів та їхніх сімей) та окреслено перспективи розвитку на майбутнє. Зауважено, що післявоєнний період включатиме не тільки фізичну відбудову інфраструктурних об'єктів, а й психічне відновлення громадян, тому в цьому контексті надано слушні рекомендації щодо створення безбар'єрного середовища в освітньому просторі. Розроблено механізм побудови безбар'єрного середовища, який охоплює всі сфери, які потребують створення безбар'єрного середовища у першу чергу.

Ключові слова: безбар'єрність, інклюзивність, гендер, сталий розвиток, рівність, соціальна мобільність.

Nalyvaiko Larisa, Martseniuk Larisa. "Barrier-free Ukraine": problems and prospects

The article emphasizes that the creation of a barrier-free environment is an important direction of the development of the modern civilized world, because the sustainable development of society involves a combination of harmonious development in the economic, ecological and social spheres of modern society as a whole and each of its members, regardless of any signs of its identification, such as skin colour or nationality or health defects or religion. The main international legal documents designed to promote the development of a barrier-free environment in all countries of the world are outlined. In the context of Ukraine becoming a candidate for membership

of the European Union in June 2022, the main attention is paid to the key EU Directives in this context. The main principles of creating a barrier-free environment are revealed. The components of the Ukrainian "Handbook of barrier-free accessibility" have been analyzed, which can be useful to anyone who aspires to live in a modern legal society. The situation regarding the organization of equal access to all spheres of life in some countries has been analyzed. It is emphasized that Ukraine has worsened its position in international leading ratings as a result of the war. Positive developments in the context of overcoming barriers in our country in 2022 have been revealed. Examples of the creation of a barrier-free environment in Ukraine already today (in particular, the implementation of the development directions of the National Strategy for the Creation of a Barrier-Free Space and, on the initiative of the First Lady of Ukraine Olena Zelenska "Without Barriers" on the basis of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs (opening of a driving school for persons with disabilities); creation of the Institute of Assistants of Veterans and their Families) and prospects for future development are outlined. It was noted that the post-war period will include not only the physical reconstruction of infrastructural facilities, but also the mental recovery of citizens, therefore, in this context, valid recommendations have been made regarding the creation of a barrier-free environment in the educational space. A mechanism for building a barrier-free environment has been developed, which covers all areas that require the creation of a barrier-free environment in the first place.

Key words: barrier-free, inclusiveness, gender, sustainable development, equality, social mobility.

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Всі люди, незалежно від об'єктивних чи суб'єктивних факторів, що пов'язані із засобом ведення стилю життя, мають рівні права. Саме це закріплює стаття 1 Загальної декларації прав людини, яка проголошує, що: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» [2].

Важливим напрямом розвитку сталого суспільства є імплементація основних положень щодо побудови ґендерної рівності у суспільстві [3–5].

Разом з тим фіксуємо, що й досі перед багатьма громадянами України стоїть низка бар'єрів у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у культурному, політичному та суспільному житті тощо.

З огляду на курс України на європейську інтеграцію варто вивчити позитивний досвід європейських країн у питаннях безбар'єрності [6; 7].

Основні сфери, що найбільше підлягають увазі (та інвестуванню) з боку розвинених держав, – це освіта, ринок праці, транспорт, міська інфраструктура та інформаційні комунікації. Саме ці напрями є основою гармонійного, сталого розвитку суспільства. Ці напрями окреслені в документі «Цілі сталого розвитку ООН» (наприклад, Ціль 11 наполягає на забез-

печенні інклюзивності, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів). Уряди країн передбачають та знаходять ресурси в межах державного бюджету та поза ним, аби покращити життя осіб з інвалідністю в усіх сферах громадського життя, при цьому втілюючи в життя вісім основних принципів – доступність та залученість, рівність, освіта та працевлаштування, соціальний захист та здоров'я, а також зовнішні дії (просування міжнародних програм розвитку безбар'єрності) [8].

У правовому полі Європейського Союзу укладено низку програмних документів, що сприяють розвитку безбар'єрності, зокрема: Директиву про доступність вебсторінок, завдяки якій вебсайти загального користування стануть доступнішими для людей з інвалідністю; транскордонну Директиву про охорону здоров'я; Європейський акт про доступність, який встановлює вимоги щодо доступності товарів і послуг та Положення про права пасажирів з обмеженою мобільністю; програма Erasmus+, що забезпечує мобільність для студентів і навчання впродовж життя; зовнішні дії щодо просування державних програм і проектів громадянського суспільства, підтримка зусиль урядів-партнерів щодо впровадження та моніторингу заходів з інклюзії/безбар'єрності.

На рівні ЄС діють такі Директиви:

– Директива (ЄС) 2019/1158 Європейського парламенту та Ради від 20 червня

2019 р. Про збалансованість службових та сімейних обов'язків батьків та опікунів та скасування Директиви Ради 2010/18 / ЄС [9]. Безумовно, положення цієї Директиви є важливими у сучасному суспільстві, яке прагне до встановлення ґендерної рівності чоловіків та жінок як на робочому місці та можливості просування по кар'єрних сходах усім, незалежно від статі, так і забезпечення ґендерної рівності у сімейних стосунках [10; 11];

– Директива (ЄС) 2019/882 Європейського парламенту та Ради від 17 квітня 2019 р. Про вимоги щодо доступності певних товарів та послуг [12]. Усі товари та послуги повинні бути доступні всім категоріям громадян, зрозуміло, що при цьому потрібно враховувати вікові, медичні та інші фактори, аби деякі товари та послуги не нашкодили певним категоріям громадян;

– Директива (ЄС) 2018/1972 Європейського парламенту та Ради від 11 грудня 2018 р. Про запровадження Європейського кодексу електронних комунікацій, який регулює комунікаційні мережі і послуги у рамках Єдиного цифрового ринку [13]. Широкомасштабна цифровізація сприяє більш стрімкому розвитку суспільства загалом, тож це дуже важливий напрям для розвитку;

– Директива (ЄС) 2016/2102 Європейського парламенту та Ради від 26 жовтня 2016 р. Про доступність вебсайтів та мобільних додатків органів державного сектору [14]. Впродовж життя кожна людина не один раз стикається із необхідністю отримання послуг, що надаються органами державного сектору. Здебільшого людина повинна фізично прийти (і часто не один раз) до органу державної влади, аби отримати ту чи іншу послугу. В епоху діджиталізації в цьому вже немає сенсу, послуги можна отримати онлайн, тому важливим є розвиток відповідних мобільних додатків;

– Директива (ЄС) 2011/24 Європейського парламенту та Ради від 9 березня 2011 р. Про застосування прав пацієнтів на транскордонні послуги в галузі охорони здоров'я [15]. Через об'єктивні причини якість надання медичних послуг у різних країнах відрізняється, в такому випадку доволі справедливою є теза, що пацієнти самі вправі вибрати де саме їм лікуватися;

– Директива Ради ЄС 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 р. Про встановлення загальних рамок для рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності [16; 17].

Кожен громадянин має право на гідну працю та на достойне грошове забезпечення цієї праці. Саме справедливому розподілу вакантних місць та іншим питанням у цьому контексті присвячена така Директива [18]. Останніми роками в усьому світі збільшився обсяг робіт, які працівники виконують дистанційно, тож, на нашу думку, особи з обмеженими можливостями теж могли би бути залучені до цього процесу [19].

Розглянемо деякі приклади розбудови безбар'єрного середовища та соціальної інклюзії. Так, у Німеччині успішно діє система підтримки інклюзивного доступу до працевлаштування. Працедавцям доведено необхідність надавати рівні права всім громадянам під час працевлаштування, при цьому особлива увага приділяється наданню можливості працевлаштування незахищеним верствам населення, а саме: людям з інвалідністю, батькам із дітьми до 6 років, молоді, людям похилого віку тощо. Загалом у Німеччині ухвалено Національний план дій 2.0 щодо імплементації Конвенції ООН щодо прав осіб з інвалідністю [20], який охоплює всі сфери життя людини – від культури та спорту до навчання та побуту.

У Швеції та Данії теж спостерігаємо державну підтримку зайнятості осіб з інвалідністю та роботодавців, які їх працевлаштовують. Особи з обмеженими можливостями можуть скористуватися послугами помічника Служби громадської зайнятості, при цьому особам з вадами зору чи слуху можуть бути надані послуги перекладача.

У Канаді багато уваги приділяється побудові безбар'єрного середовища. Так, ухвалено Закон про рівність у працевлаштуванні [21], який передбачає впровадження політики рівності та усунення бар'єрів у сфері зайнятості. Також плідно працює Спільна робоча група з питань різноманіття та інклюзії у публічній службі [22].

У Польщі держава надає певні пільги підприємствам, які приймають на роботу людей з інвалідністю. Також існує спеціальний внесок у Фонд реабілітації осіб

з інвалідністю, який має сплатити кожен працедавець. Тобто особи з обмеженими можливостями відчувають потужну підтримку держави.

Потрібно зауважити, що в багатьох країнах безбар'єрне середовище означає не тільки зручності в інфраструктурі, а й рівні можливості для всіх громадян у різних сферах життя – в освітньому середовищі, спортивному, політичному, культурному, сімейному тощо [23].

Щодо України, то, як зазначено в Національній Стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: «Безбар'єрність – це загальний підхід до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності» [24]. Тож зусилля Уряду повинні бути спрямовані на розвиток таких умов для суспільства, де кожен громадянин не відчуватиме жодних обмежень (зрозуміло, що в межах чинного законодавства).

Безбар'єрний простір в Україні повинен включати різні напрями, як-от: суспільну, інформаційну, економічну, фізичну, освітню та в умовах діджиталізації, що швидко розвивається, – цифрову безбар'єрність.

Конкретні шляхи реалізації створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, тобто забезпечення рівних можливостей кожній людині, окреслено в Плані заходів на 2023–2024 роки, який передбачає майже п'ятсот заходів, що стосуються створення безбар'єрності [25].

На нашу думку, важливим кроком у досягненні поставлених цілей є утворення Ради безбар'єрності, основною метою якої є створення безбар'єрного простору в Україні [26].

Перша леді України Олена Зеленська на засіданні Ради безбар'єрності, що відбулося у лютому 2023 року, наголосила, що безбар'єрність в умовах повномасштабної війни та в період відбудови не може бути простою формальністю. Доступність усього – будівель, освіти, медицини, роботи, інформації, можливостей жити повноцінно – повинна бути пріоритетом усіх причетних до реалізації Плану заходів міністерств та відомств [27].

Безбар'єрність – це нова суспільна норма, це можна сказати філософія сус-

пільства без обмежень. Вона включає: *фізичну безбар'єрність*, тобто всі об'єкти суспільного життя повинні бути доступні для всіх груп населення, незалежно від стану їхнього здоров'я; *цифрову безбар'єрність*, тобто забезпеченість необхідною та повною інформацією кожного члена суспільства, доступність мережі Інтернет для кожного; *інформаційну безбар'єрність*, тобто люди з обмеженими можливостями, наприклад, із вадами зору чи слуху, повинні мати доступ до інформації, яка доступна здоровому населенню; *економічну безбар'єрність*, тобто рівні можливості для всіх у контексті працевлаштування, реалізації своїх здібностей як найманого працівника або як самозайнята особа; *суспільну безбар'єрність* – рівний доступ до суспільно-політичного та культурного життя; *освітню безбар'єрність* – можливість навчатись кожному, незалежно від місця проживання, здоров'я та фінансового стану [28; 29].

Стосовно запровадження освітньої безбар'єрності Міністерство освіти і науки запровадило амбітний проект «Освіта для всіх: українська освіта без бар'єрів», що розрахований на 2023–2024 роки. В рамках цього проекту заплановано законодавчо закріпити рівні можливості для всіх категорій населення – від функціонування Всеукраїнської школи онлайн (та відповідно розвитку дистанційних форм та методів навчання, які останніми роками педагоги України плідно розвинули) до прийняття Закону України «Про освіту дорослих». Також передбачено створити доступ до освіти і у фізичному контексті, починаючи від можливості школярами дістатися до школи фізично (наприклад, шкільними автобусами), безпечно та зручно пересуватися територією навчального закладу як здоровим школярам, так і школярам з обмеженими можливостями, а також приділено увагу питанням облаштування в закладах освіти споруд цивільного захисту [30].

Задля підвищення освіченості громадян України та коректного спілкування в повсякденному житті створено «Довідник безбар'єрності», який може стати в нагоді кожному, хто прагне жити у сучасному правовому суспільстві [31]. Окрім електронної версії, є друкований «Довідник безбар'єрності» – це видання

зі шрифтом Брайля, QR-кодами для перекладу жестовою мовою та аудіодискрипції. В цьому Довідникові чітко вказані основні складники безбар'єрності. До них віднесено, по-перше, визначення того, що саме є *Порушенням* (мається на увазі порушення серцево-судинної, травної, дихальної, імунної й інших систем, які не є вадами людини, а отже, не варто недооцінювати людину, що має певні порушення); по-друге, це *Рівність* (незалежно від статі, кольору шкіри, об'єктивних та суб'єктивних факторів, що оточують людину); по-третє, *Інклюзивне планування* або планування будь-яких заходів чи напрямів діяльності таким чином, щоб у них могли брати участь усі, незалежно від того, мають вони Порушення організму чи ні; по-четверте, це *Гендерна рівність*, тобто забезпечення рівних прав, можливостей, відповідальності як чоловіків, так і жінок; по-п'яте, *Доступність* або усунення фізичних бар'єрів і, навпаки, створення таких умов, за яких кожна людина буде почуватися комфортно у тому чи іншому просторі; по-шосте, це *Інклюзія* (процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі, залучення всіх людей у всі сфери життя (за їхньої згоди)); по-сьоме, *Соціальне відторгнення* (процес, за якого різні групи людей не мають можливостей брати участь у житті суспільства, не мають доступу до освіти та ресурсів, відчувають дискримінацію); по-восьме, це *Прийняття* або розуміння цінності того, що люди всі різні, але кожен має право на повагу і гідне ставлення; по-дев'яте, це *Залучення*, тобто прийняття усіх рішень у суспільному житті з урахуванням певної групи людей, аби вони відчували свою причетність до залучення у суспільне життя [32].

Безбар'єрність є елементом сталого розвитку суспільства, кожної країни окремо та планети загалом. Сталий розвиток країн зазвичай оцінюють інтегральним показником – *Індексом людського розвитку*. Саме цей показник дозволяє оцінити рівень життя громадян у конкретній країні, адже він враховує тривалість життя, рівень освіти, доступ до якісних медичних послуг та інші індикатори успішності конкретного суспільства. В 2021 році Україна посідала 77-е місце, яке свідчить про доволі низький рівень якості життя в кра-

їні. Очікувана тривалість життя в Україні скоротилася до 71,6 року; очікувані роки навчання в Україні становлять 15 років, а середня тривалість навчання – 11,1 року; спостерігається економічна нерівність, адже 10% найбагатших громадян в Україні належить 21,8% частки загальних доходів.

У 2022 та 2023 роках наша країна втратила позиції ще більше внаслідок повномасштабного вторгнення росії, яке зупинило повноцінний розвиток країни.

Щодо інших світових рейтингів, то фонд Heritage та видання The Wall Street Journal, які щорічно оцінюють Індекс економічної свободи, в останньому дослідженні Україну через війну не оцінював.

Індекс демократії, який оприлюднює рейтингове видання The Economist, вийшов у лютому 2023 р. Україна в ньому посідає 87-е місце. Політичний режим в Україні, як і раніше, визначено як гібридний, при цьому просуванню вгору до високих демократичних стандартів, вважають експерти, заважає корупція.

Індекс сприйняття корупції щорічно з 1995 р. розраховує антикорупційна організація Transparency International. Аналітики констатують, що дві третини з країн демонструють кількість балів нижчу за 50. Україна, на жаль, серед них. Повномасштабне вторгнення росії в Україну завадило реформуванню галузей та повноцінній боротьбі з корупцією. Зусилля з реконструкції та відновлення приватних та державних як українських, так і іноземних інституцій можуть бути різко підірвані злочинцями-корупціонерами, які привласнюють кошти як під час війни, так і, можливо, будуть це робити після неї. Зараз Україна щодо сприйняття корупції посідає непочесне 116-е місце серед 180 країн.

Індекс процвітання країн світу щорічно обраховує британська компанія The Legatum Institute. Серед 167 країн Україна не в лідерах, посідає 74-у позицію. Експерти оцінюють рівень розвитку економіки, ведення бізнесу, уряд, освіту, охорону здоров'я, безпеку, особисті свободи, соціальний капітал та екологію. Найгірші показники маємо у секторі безпеки (дестабілізація безпеки людей через війну) та інвестиційному середовищі (високі ризики заважають інвестувати потенційним інвесторам).

Freedom in the World – щорічне дослідження міжнародної неурядової організації Freedom House. Воно охоплює 195 країн за 25 ключовими показниками та сімома основними напрямками: вибори, політичний плюралізм, функціонування уряду, свобода думок, свобода зібрань, верховенство закону, особисті права. Максимум кожна країна може отримати 100 балів. Україна набрала 50 балів (за рік війни цей показник впав на 11 балів) та отримала статус частково вільної.

Наша країна представлена і у міжнародному рейтингу *World Happiness Report*, що видається під егідою ООН. Він враховує шість чинників: рівень ВВП, тривалість життя, щедрість, соціальну підтримку, свободу і корупцію. *World Happiness Report* звів воедино дані з 2020 по 2022 рік, і за результатами Україна посіла 92-е місце серед 137 країн [33].

У Давосі на Всесвітньому економічному форумі у 2021 році представили перший *Індекс соціальної мобільності* за 2020 рік. Цей показник відображає потенціал країни з точки зору людського капіталу. Україна посіла 46-е місце в загальному рейтингу з 82 країн. Для обрахунку цього Індексу брали до уваги 10 ключових соціально-економічних показників, таких як: якість охорони здоров'я; доступ до освіти; якість і рівність освіти; можливості для безперервного навчання; доступ до технологій; можливості працевлаштування; справедливості оплати праці; умови роботи; соціальна захищеність; ефективність і відкритість громадських інститутів.

З точки зору експертів найбільше Україна відстає в частині інклюзивності інститутів (79-е місце), доступу до технологій (64-е місце) і постійного навчання (55-е місце). Експерти низько оцінюють також політичну стабільність і захист населення від насильства (80-е місце), вказують на погане покриття високошвидкісним мобільним Інтернетом (74-е місце), малий вплив ІТ-технологій на базові сервіси (63-є місце) [34].

У 2021–2022 роках Україна не брала участь у такому оцінюванні, адже зрозуміло, що фіксуємо погіршення всіх інтегральних показників внаслідок війни.

Разом із тим у 2022 році були позитивні зрушення в контексті подолання бар'єрів

у нашій країні. Наприклад, МОЗ упроваджує в українську систему охорони здоров'я Міжнародну класифікацію функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я як національний класифікатор; у сфері освіти стартував амбітний проєкт з інтеграції теми безбар'єрності у навчальну програму Харківської школи архітектури (згодом подібні напрями навчання з'являться і в інших навчальних закладах); набули чинності оновлені державні будівельні норми зі створення безбар'єрного простору (тепер під час будівництва забудовники обов'язково повинні враховувати доступність об'єктів для людей з обмеженими можливостями); за участю представників міністерств, громадянського суспільства, спільноти «Бізнес без бар'єрів» проведено конструктивний діалог у межах проєкту щодо адаптації робочих місць для людей з інвалідністю, перекваліфікації, підтримки та інтеграції учасників бойових дій у мирне життя та економіку країни (важливо, аби бізнес не «відвернувся» від учасників бойових дій, а мав можливість запропонувати таку роботу для колишніх військових, яка була б їм під силу); МВС разом з експертами розробило проєкт автошколи для людей з інвалідністю (на базі ДДУВС уже відкрито подібну автошколу); на порталі державних послуг «Дія» запрацював новий розділ – «Дія. Безбар'єрність», покликаний спростити комунікацію між людиною та державою; створено Альбом безбар'єрних рішень – практичний посібник, який на прикладах ілюструє, як міське середовище може бути дружнім до різних користувачів (цей Альбом корисний насамперед для будівельників та потенційних інвесторів) [35]; Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України заплановано забезпечити 100% безбар'єрність відновленої інфраструктури в Україні вже до 2024 року [36]. Важливість створення безбар'єрного доступу маломобільних груп населення до транспортних об'єктів обґрунтовано у [37].

Згідно із заявами політичних лідерів України, окреслено чотири пріоритетні напрями безбар'єрності на наступні два роки: безбар'єрний простір; безбар'єрні послуги; безбар'єрні товари, а також безбар'єрна інформація. Реалізація заходів з кожного напрямку передбачає копітку

потужну роботу кожного українського відомства, але задля побудови сучасної, сильної та розвиненої європейської країни це варто робити [38].

Серед перших позитивних кроків у створенні безбар'єрного середовища фіксуємо створення Інституту помічників для ветеранів. Після повернення з бойових умов до повсякденних справ ветерани, безперечно, потребуватимуть сторонньої допомоги задля якомога швидкої реабілітації, тож помічники ветеранів стануть важливими особами в житті ветеранів та їхніх родин. Поки що помічники для ветеранів працюватимуть у Вінницькій, Дніпропетровській, Львівській та Миколаївській областях, а згодом географія надання підтримки ветеранів буде розширена [39].

У рамках Національної стратегії створення безбар'єрного простору та за ініціативи першої леді України Олени Зеленської «Без бар'єрів» на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ відкрито автошколу для осіб з інвалідністю (з порушеннями опорно-рухового апарату), які зможуть після завершення навчання скласти іспити та отримати посвідчення водія категорії «Б» [40].

Стратегічною метою подібних автошкіл є створення цілісної та якісної послуги з отримання посвідчення водія на право керування транспортним засобом для осіб, які мають або отримали статус особи з інвалідністю та розширення можливостей підрозділів ГСЦ МВС та мережі автошкіл на базі закладів вищої освіти МВС для осіб з інвалідністю, які прагнуть отримання посвідчення водія та керувати автомобілем з ручним керуванням.

У зв'язку зі зростанням кількості осіб з інвалідністю з числа захисників та захисниць України, а також цивільного населення внаслідок триваючої збройної агресії РФ вбачається актуальність впровадження зазначеного напрямку в діяльність закладів вищої освіти МВС.

Нормативною базою функціонування курсів є:

1. Стандарти професійно-технічної освіти.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.2010 № 229 «Про затвердження Типової навчальної програми підготовки та перепідготовки водіїв транспортних засобів» [41].

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2009 № 487 «Про затвердження Порядку підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів» [42].

4. Наказ МВС України від 05.04.2016 № 255/369/132/344 «Про затвердження Вимог до закладів, що проводять підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів та кваліфікаційних вимог до спеціалістів, які здійснюють таку підготовку» [43].

5. Сертифікат про державну акредитацію закладів з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів (від 13.02.2023 року, серія: МВС № 002244).

6. Інші нормативні акти з питань підготовки водіїв та безпеки дорожнього руху.

7. Положення про курси підготовки водіїв категорії «В» у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ.

Для навчання осіб з обмеженими можливостями в ДДУВС створено всі необхідні умови – від наявності пандусів, спеціально облаштованої аудиторії та навчального автомобілю до можливості організації гнучкого графіка навчання [44]. Чисельність однієї групи слухачів становитиме до 30 осіб, навчання буде здійснюватися на постійній основі. Загалом, на базі ДДУВС планують навчати близько 300 осіб з інвалідністю на рік.

Як видно із проведеного вище аналізу, Україна поки що не посідає провідні місця у світових рейтингах і цьому є об'єктивні причини, починаючи від стримування розвитку галузей внаслідок поширення коронавірусної хвороби впродовж 2020–2022 років, а також внаслідок повномасштабного вторгнення росії на територію України з 2014 року і дотепер. Повоєнний розвиток в Україні у контексті європейської інтеграції повинен буде здійснюватися швидко та ефективно. Щодо сфери освіти, то довгостроковими пріоритетами розвитку освіти в Україні є: відновлення пошкодженої та зруйнованої інфраструктури закладів освіти, а також повернення в Україну загалом та в місця колишнього проживання вимушено переміщених учасників освітнього процесу. З цієї метою урядом України максимально залучено світову спільноту. Зокрема, 4 липня 2022 р. на конференції

в Лугано (Швейцарія) було презентовано План відновлення, частиною якого є розвиток освіти. На повоєнний період основними завданнями розвитку української освіти визначено: коригування освітніх програм відповідно до навчальних втрат,

спричинених війною; відновлення освітнього процесу на охоплених війною територіях, а також інфраструктури навчальних і наукових закладів; забезпечення психологічної підтримки учасників освітнього процесу; відновлення повномасш-

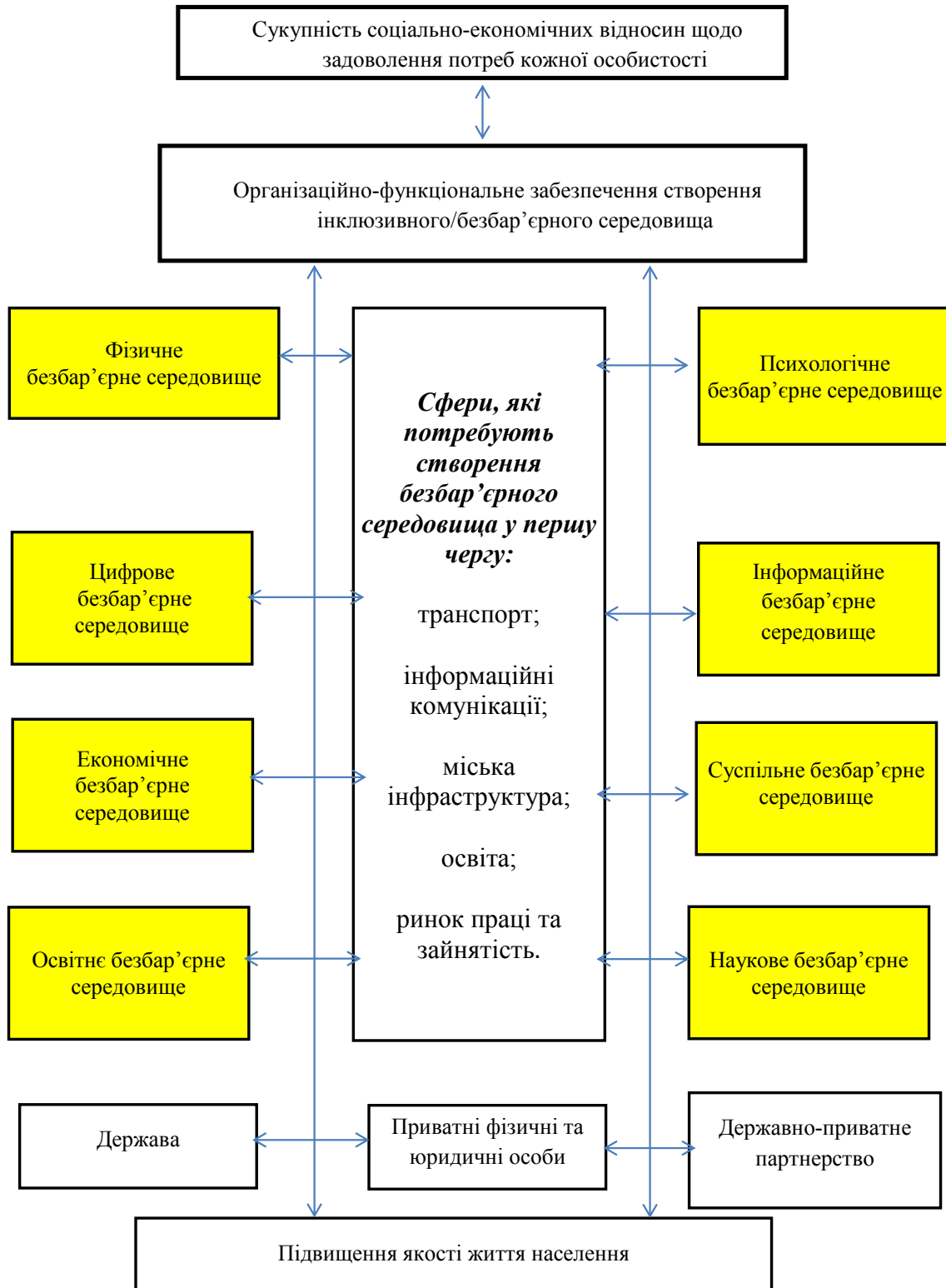

Рис. 1. Механізм побудови безбар'єрного середовища

табного зовнішнього незалежного оцінювання під час вступу й атестації студентів; створення доступного для всіх цифрового освітнього середовища; забезпечення підготовки кваліфікованих фахівців для потреб економіки країни з використанням можливостей дуальної освіти, державно-приватного партнерства, запровадження фінансової автономії закладів вищої освіти; відновлення грантової підтримки наукових і науково-технічних розробок Національним фондом досліджень України; прискорення інтеграції в європейську та світову освітню й дослідницьку сфери. МОН деталізувало зазначений План у Концепції відновлення освіти і науки України впродовж 2022–2032 років. Окреслено низку ключових напрямів такого відновлення, а саме: розвиток людського потенціалу; європейська інтеграція освіти та науки; розвиток науки й інновацій; розвиток вищої освіти та освіти дорослих; розвиток професійної, дошкільної, загальної середньої, позашкільної, спеціальної й інклюзивної освіти; цифрова трансформація освіти та науки [45].

В освітньому процесі доцільно поєднувати різні форми навчання, як-от: дуальну [46], дистанційну [47] та змішану [48].

У постпандемічному періоді, в який уже увійшов весь світ після відміни Всесвітньою організацією з охорони здоров'я епідемії коронавірусу, важливо вибрати найефективніші методи навчання [49].

Не менш важливим питанням постануть проблеми забезпечення гендерної рівності у закладах вищої освіти [50].

Вважаємо за доцільне запропонувати розроблений авторами механізм побудови безбар'єрного середовища (рис. 1).

Отже, у контексті сталого розвитку та побудови європейського сучасного суспільства безбар'єрність, яка має на увазі рівні можливості для всіх громадян без винятку, повинна відігравати вирішальну роль у разі формування політики урядів країн. При цьому важливим завданням є забезпечення балансу між національною безпекою та охороною і захистом прав та свобод людини і громадянина [51]. Важливо також враховувати принципи сучасних глобалізаційних процесів [52].

Необхідність створення безбар'єрного середовища підкреслена на рівні законодавства ЄС загалом (Директиви та Регламенти), а також на рівні кожної окремої європейської країни (Стратегічні Програми та Плани розвитку). В Україні цей процес у правовому полі вже запущено, що, безперечно, є великим плюсом для подальшої розбудови справедливого середовища, доступного для всіх. Окрім побудови безбар'єрного середовища в фізичному плані, дуже важливо втілювати в життя і психологічну підтримку осіб з обмеженими можливостями, аби вони не відчували себе не такими, як всі. Об'єктивно, це складний і довготривалий процес, що потребуватиме чималих ресурсів, насамперед людських та фінансових. Доречною буде методологічна допомога країн, які вже досягли успіху у побудові безбар'єрного середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 10.07.2023)

2. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 10.07.2023)

3. Марценюк Л.В., Наливайко Л.Р. Права жінок та ґендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. *Приватне та публічне право*. № 1, 2022. С. 61–66. URL: <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2022.1.11> (дата звернення: 12.07.2023).

4. Наливайко Л.Р., Грицай І.О. Поняття принципу ґендерної рівності та його взаємозв'язок із суміжними термінами. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування* : матеріали наукового семінару (м. Дніпро, 8 грудня 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 30–35.

5. Основи теорії ґендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади : монографія / кол. авт.; ред. Л.Р. Наливайко, І.О. Грицай. Київ : Хай-Тек Прес, 2018. 348 с.

6. Наливайко Л.Р., Степаненко К.В. Міжнародно-правові стандарти прав людини : навчальний посібник / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко. Дніпро : ДДУВС, 2019. 184 с.
7. Міжнародний захист прав людини : навчальний посібник / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко, Є.М. Щербина. Дніпро : ДДУВС, 2020. 260 с.
8. The Biarritz Partnership for Gender Equality. The Biarritz Partnership Summit. 2019. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/french-g7-presidency/the-biarritz-partnership-for-genderequality/#:~:text=In%20Biarritz%2C%20the%20Heads%20of,and%20women%20around%20the%20world> (дата звернення: 13.07.2023).
9. Directive (EU) 2019/1158 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on work-life balance for parents and carers and repealing Council Directive 2010/18/EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32019L1158> (дата звернення: 12.07.2023).
10. Vlasova T., Martseniuk L. Interdisciplinary Studies of Complex Systems. No. 14. 2019. Pp. 99–105. URL: <https://doi.org/10.31392/iscs.2019.14.099> (дата звернення: 13.07.2023).
11. Наливайко Л.Р. Гендерно-правова експертиза: проблеми теорії та практики : монографія / Л.Р. Наливайко, Л.П. Сірко. Дніпро : ДДУВС, 2023. 200 с.
12. Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the accessibility requirements for products and services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0882> (дата звернення: 13.07.2023).
13. Directive (EU) 2018/1972 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 establishing the European Electronic Communications Code. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L1972> (дата звернення: 10.07.2023).
14. Directive (EU) 2016/2102 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2016 on the accessibility of the websites and mobile applications of public sector bodies. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L2102> (дата звернення: 10.07.2023).
15. Directive 2011/24/EU of the European Parliament and of the Council of 9 March 2011 on the application of patients' rights in cross-border healthcare. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0024> (дата звернення: 10.07.2023).
16. Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0078> (дата звернення: 13.07.2023).
17. Nalyvaiko L., & Martseniuk L. (2022). Constitutional right to work: comparative legal characteristics. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. No. 1, pp. 142–150. URL: <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-1-17> (дата звернення: 10.07.2023).
18. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України : аналітична доповідь / Зубченко С.О., Каплан Ю.Б., Тищенко Ю.А. Київ : НІСД, 2020. 24 с.
19. Марценюк Л.В., Гребенюк Г.М. Дистанційна робота як нова реалія трудових відносин. *Науковий журнал ДДУВС*. № 3, 2021. С. 135–141. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-3-136-141 (дата звернення: 13.07.2023).
20. Nationaler Aktionsplan 2.0 der Bundesregierung zur UN-Behindertenrechtskonvention. URL: https://www.gemeinsam-einfach-machen.de/GEM/DE/AS/NAP/NAP_20/nap_20_node.html#:~:text=Mit%20dem%20NAP%202.0%20bringt,zu%20ber%C3%BCcksichtigendes%20Prinzip%20Einzug%20h%C3%A4lt (дата звернення: 11.07.2023).
21. Employment Equity Act. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/e-5.401/> (дата звернення: 15.07.2023).
22. Joint Union / Management Task Force on Diversity and Inclusion in the Public Service.
23. Безбар'єрність: що це і навіщо вона потрібна Україні. URL: <https://explainer.ua/bezbar-yernist-shho-tse-i-navishho-vona-potribna-ukrayini/> (дата звернення: 13.07.2023).
24. Національна Стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.07.2023).
25. План заходів на 2023–2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.07.2023).

26. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 443 «Про утворення Ради безбар'єрності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.07.2023).

27. Інтеграція принципів безбар'єрності в Україні у відповідь на нові виклики. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/intehratsiya-pryntsyviv-bezbaryernosti-v-ukrayini-u-vidpovid-na-novi-vyuky> (дата звернення: 11.07.2023).

28. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-18#Text> (дата звернення: 13.07.2023).

29. Безбар'єрність – це філософія суспільства без обмежень. URL: <https://uvp.od.gov.ua/bezbaryernist-tse-filosofiya-suspilstva-bez-obmezhen/> (дата звернення: 13.07.2023).

30. Затверджено План Заходів з реалізації Національної Стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-plan-zahodiv-z-realizaciyi-nacionalnoyi-strategiyi-zi-stvorennya-bezbaryernogo-prostoru-v-ukrayini> (дата звернення: 13.07.2023).

31. Довідник безбар'єрності. URL: <https://bf.in.ua/> (дата звернення: 11.07.2023).

32. Складники безбар'єрності. URL: <https://bf.in.ua/components/> (дата звернення: 11.07.2023).

33. Україна у світових рейтингах-2023: що змінилось під час війни. URL: <https://weukraine.tv/ukrayina-u-svitovyh-rejtyngah-2023-shho-zminylos-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 11.07.2023).

34. В Давосі представили перший індекс соціальної мобільності. Україна посіла 46-е місце в рейтингу. URL: <https://gwaramedia.com/v-davosi-predstavly-pershyj-indeks-soczialnoyi-mobilnosti-ukrayina-zajnyala-46-misce-v-rejtyngu/> (дата звернення: 11.07.2023).

35. Під час війни впровадження безбар'єрності набуло ще більшого значення – Олена Зеленська. URL: koda.gov.ua/pid-chas-vijny-vprovadzhenya-bezbaryernosti-nabulo-shhebilshogo-znachennya-olena-zelenska/ (дата звернення: 10.07.2023).

36. Відновлена інфраструктура в Україні вже до 2024 року має стати безбар'єрною – Кубраков. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3713405-vidnovlena-infrastruktura-v-ukrayini-vze-do-2024-roku-mae-stati-bezbarernou-kubrakov.html> (дата звернення: 11.07.2023).

37. Марценюк Л.В., Файфер С.М. Створення безбар'єрного доступу маломобільних груп населення до транспортних об'єктів. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 28 лют. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 604 с. С. 77–80 (дата звернення: 11.07.2023).

38. В Україні визначили чотири пріоритетні напрями безбар'єрності. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/78793/> (дата звернення: 11.07.2023).

39. Чим займатимуться помічники ветеранів: пояснює міністерша. URL: <https://suspilne.media/518215-cim-zajmatimutsa-pomicniki-veteraniv-poasnie-ministerka/> (дата звернення: 10.07.2023).

40. У Дніпрі в університеті внутрішніх справ відкрили школу для людей з інвалідністю. URL: <https://opentv.media/ua/u-dnipro-v-universiteti-vnutrishnih-sprav-vidkrili-shkolu-dlya-lyudej-z-invalidnistyu> (дата звернення: 11.07.2023).

41. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.2010 № 229 «Про затвердження Типової навчальної програми підготовки та перепідготовки водіїв транспортних засобів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2010-%D0%BF> (дата звернення: 13.07.2023).

42. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2009 № 487 «Про затвердження Порядку підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487-2009-%D0%BF> (дата звернення: 11.07.2023).

43. Наказ МВС України від 05.04.2016 № 255/369/132/344 «Про затвердження Вимог до закладів, що проводять підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів та кваліфікаційних вимог до спеціалістів, які здійснюють таку підготовку». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0672-16#Text> (дата звернення: 11.07.2023)

44. У Дніпрі працює автошкола для людей з інвалідністю. URL: <https://dduvs.in.ua/2023/07/13/u-dnipro-pratsyuye-avtoshkola-dlya-lyudej-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 11.07.2023).

45. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану». Київ, 2022. 358 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (дата звернення: 11.07.2023).
46. Марценюк Л.В., Груздев О.В. Дуальна освіта як засіб ефективного поєднання теорії та практики. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 58–65. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.3.58 (дата звернення: 11.07.2023).
47. Наливайко Л.Р., Марценюк Л.В. Сучасний погляд на перспективи розвитку дистанційного навчання у вищій освіті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2020. Вип. 62. С. 57–64.
48. Наливайко Л.Р. Трансформація державної освітньої політики в Україні в умовах євроінтеграції. *Право і суспільство*. 2015. № 3. Ч. 3. С. 31–36.
49. Tishchenkova S., Martseniuk L., Cherniak N., Hruzdiev O. Higher Education in the Post-Pandemic World: Prospects for Revival and Risks for Oblivion. *Economic Annals-XXI*. 2021. Vol. 191, iss. 7–8(1). P. 16–29. DOI: 10.21003/ea.V191-02 (дата звернення: 11.07.2023).
50. Наливайко Л. Проблеми забезпечення ґендерної рівності у закладах вищої освіти / Л. Наливайко, Д. Голубева. *Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні: сучасні досягнення та перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-й річниці з дня прийняття Конституції України та 30-й річниці проголошення незалежності України (м. Дніпро, 10–11 червня 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 187–188.
51. Гоцій А., Наливайко Л. (2022). Забезпечення балансу між національною безпекою та охороною і захистом прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану. *Матеріали конференцій МЦНД* (16.12.2022, Вінниця, Україна), 2022. С. 100–102. URL: <https://archive.mcmd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/366> (дата звернення: 11.07.2023).
52. Leheza Ye. et al. Principles of law: methodological approaches to understanding in the context of modern globalization transformations. *Ius Humani* (online). 2022. Vol. 11. No. 2, pp. 57–82. URL: <https://doi.org/10.31207/ih.v11i2.312> (дата звернення: 11.07.2023).